

NORGES HØYESTERETT

Den 4. januar 2012 avsa Høyesterett dom i

HR-2012-00032-A, (sak nr. 2011/1408), sivil sak, anke over dom,

A (advokat Ole Edw. Hagen – til prøve)

mot

B (advokat Øystein Storrvik)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Kallerud**: Saken gjelder krav om erstatning etter legemsbeskadigelse hvor skadevolderen ble frifunnet på grunn av nødverge fordi det strafferettslig måtte legges til grunn at han oppfattet det slik at han var utsatt for et angrep fra den skadelidte.
- (2) Fredag 30. oktober 2009 var 60-80 personer samlet til fødselsdagsfest og markering av halloween i lokalet til X Idrettsforening. A var en av gjestene. B ankom tilstelningen ut på kvelden sammen med fem venner. Det oppstod misstemning mellom Bs gruppe og de øvrige gjestene, og det utviklet seg til håndgemeng med flere involverte. A gikk ut og ble stående ved inngangspartiet sammen med to kamerater. Ifølge Bs forklaring kom A og to andre mot ham idet han beveget seg ut av lokalet og ned en trapp. B har opplyst at han følte seg truet av dem, var redd og måtte bort. På vei ned trappen slo han hardt til A i ansiktet med et plastsverd slik at A fikk en varig skade på venstre øye.
- (3) Nedre Romerike tingrett fant i dom 7. januar 2011 B skyldig i legemsbeskadigelse. Etter tingrettens oppfatning var det ikke grunnlag for frifinnelse på grunn av nødverge. I tillegg til ubetinget fengselsstraff, ble B dømt til å betale skadelidte erstatning for påløpte utgifter, menerstatning og fremtidstap med i alt 171 220 kroner og oppreisning med 60 000 kroner.
- (4) B anket dommet til Eidsivating lagmannsrett, som 23. juni 2011 avsa dom med slik domsslutning:

”1. **B, født 13. september 1982, frifinnes for overtredelse av straffeloven § 229 andre straffalternativ.**

2. **B frifinnes for kravet om erstatning og oppreisning.**

3. **Sakskostnader idømmes ikke.”**

- (5) En samlet lagmannsrett la til grunn at B forsettlig hadde slått A, og at straffeloven § 229 annet straffalternativ var overtrådt.
- (6) Lagmannsrettens flertall – alle unntatt en lagdommer – frifant B for straff fordi han hadde handlet i nødverge. Flertallet fant det ikke nødvendig å ta stilling til om det rent faktisk forelå en nødvergesituasjon siden det etter det alminnelige strafferettslige beviskrav måtte legges til grunn at B ”selv faktisk oppfattet det slik at han var i ferd med å bli utsatt for et rettsstridig angrep” fra A, og at det var nødvendig å slå med lekesverdet for å forsvare seg. Flertallet viste blant annet til at B hadde forklart at han følte seg truet og var redd, og at det samlede bevisbilde var ”svært uoversiktlig”.
- (7) Ved den nærmere vurdering av nødvergehandlingen delte flertallet seg i to fraksjoner: En lagdommer og tre meddommere mente at B hadde holdt seg innenfor grensene for lovlig nødverge, og bygde frifinnelsen på straffeloven § 48 første ledd. En annen lagdommer og en meddommer kom til at B hadde gått for langt i sin avvergehandling, men at dette skyldtes panikk og frykt, og at han derfor skulle fritas for straff etter reglen om overskridelse av nødverge, jf. straffeloven § 48 fjerde ledd.
- (8) Slik mindretallet vurderte bevisene i saken, var det intet grunnlag for frifinnelse på grunn av nødverge. B hadde etter mindretallets oppfatning ikke blitt truet eller angrepet av A, og han hadde heller ingen foranledning til å forstå situasjonen slik.
- (9) Lagmannsrettens avgjørelse av erstatningskravet er formulert slik:
- ”Etter skadeserstatningsloven § 1-4 skal den som handler i nødverge i utgangspunktet normalt ikke betale erstatning, jf. Matningsdal/Bratholm, Straffeloven, Kommentirutgave 2. utgave side 380.**
I denne saken har flertallet av dommerne, lagdommer Nyhus og meddommerne Thorstensen, Enger og Nyborg kommet til at tiltalte har handlet i nødverge, og at grensene for nødverge ikke er overskredet. Dette flertallet legger herunder til grunn at tiltalte selv ikke er skyld i den situasjonen som oppsto. Flertallet finner da at det ikke er grunnlag for å tilkjenne fornærmede noen form for erstatning, og tiltalte frifinnes for de borgerlige rettskrav.”
- (10) A har anket lagmannsrettens dom til Høyesterett for så vidt gjelder frifinnelsen for kravet om erstatning og oppreisning. Anken gjelder rettsanvendelsen og saksbehandlingen.
- (11) Høyesteretts ankeutvalg traff 10. oktober 2011 slik beslutning:
- ”Anken tillates fremmet. Forhandlingene for Høyesterett begrenses til spørsmålet om ansvarsgrunnlag, slik at det foreløpig ikke forhandles om erstatningsutmåling, jf. tvisteloven § 30-14 tredje ledd.”**
- (12) Innenfor henvisningsbeslutningens ramme står saken i samme stilling for Høyesterett som for de tidligere instanser.
- (13) Den ankende part – A – har i hovedtrekk gjort gjeldende:

- (14) Det er grunnlag for erstatning både etter det særlige ansvaret for nødhandlinger i skadeserstatningsloven § 1-4, hvor de ordinære bevisbyrdegler gjelder, og det alminnelige skyldansvaret. Det fremgår av lagmannsrettens domspremisser at uaktsomhetsvilkåret i det alminnelige skyldansvaret er oppfylt. Beviskravet er her klar sannsynlighetsovervekt. Dette kravet er oppfylt.
- (15) Unntaket fra hovedregelen i skadeserstatningsloven § 1–4 annet punktum gjelder bare dersom skadelidte rent faktisk angrep skadevolderen. Ved avgjørelsen av straffekravet ble det lagt til grunn at B trodde han ble angrepet av A. Slike innbilte angrep fritar ikke for erstatningsansvar.
- (16) For ansvar etter skadeserstatningsloven § 1-4 er det tilstrekkelig med alminnelig sannsynlighetsovervekt, på samme måte som ellers i erstatningsretten.
- (17) Det hefter en rekke feil ved lagmannsrettens dom. Retten har blant annet ikke drøftet om det kan foreligge ansvar etter det alminnelige uaktsomhetsansvaret, har ikke tatt stilling til om det faktisk forelå et angrep fra skadelidtes side og har feilaktig lagt til grunn det strenge strafferettslige beviskrav også ved vurderingen av erstatningskravet. Under enhver omstendighet er premissene for knappe til at det er mulig å prøve om lagmannsrettens rettsanvendelse er riktig.
- (18) A har lagt ned slik påstand:
- ”1. **Lagmannsrettens dom av 23.06.11 i sak 11-026183, punkt 2 oppheves.**
 2. **A, ev. det offentlige, tilkjennes saksomkostninger for Norges Høyesterett.”**
- (19) Ankemotparten – B – har i hovedtrekk gjort gjeldende:
- (20) Nødvergehandlinger er lovlige og rettmessige og utløser derfor ikke erstatningsansvar. Det er ikke grunnlag for å bedømme erstatningsansvaret ulikt ut fra grunnlaget for nødvergehandlingen. Uansett om det rent faktisk forelå et angrep, eller om skadevolderen bare trodde han ble angrepet, er nødvergehandlingen rettmessig. Uttrykket ”lovlig” i skadeserstatningsloven § 1-4 gjenfinnes i straffeloven 2005 § 18 om nødverge og må bety det samme begge steder.
- (21) Det er lang tradisjon for at hvis det strafferettslig er konstatert at gjerningsmannen handlet i nødverge, er han i utgangspunktet fri også for ethvert erstatningsansvar. Det er ingen grunn til å endre dette. Dersom skadevolderens villfarelse om den faktiske situasjon sivilrettslig må bebreides ham som uaktsom, kan han ilegges ansvar etter den alminnelige culparegelen. Denne muligheten gjør at det i praksis ikke oppstår støtende eller urimelige resultater.
- (22) Lagmannsrettens begrunnelse i erstatningsspørsmålet er knapp, men det er ikke uvanlig at domsgrunnene er korte når resultatet er klart. Dessuten kaster premissene for straffespørsmålet også lys over erstatningsavgjørelsen. At beviskravene er forskjellige i strafferetten og sivilretten, er vel kjent, og ble også fremholdt i partenes prosedyre for lagmannsretten. Selv om beviskravet for erstatning ikke er omtalt, er det ingen grunn til å tro at lagmannsretten har misforstått dette. Dersom lagmannsretten hadde ment det var aktuelt med uaktsomhetsansvar, ville retten tatt dette opp både strafferettslig og som grunnlag for erstatningsansvar.

(23) B har lagt ned slik påstand:

”Anken forkastes.”

(24) Jeg er kommet til at anken må tas til følge.

(25) Jeg ser først på forståelsen av skadeserstatningsloven § 1-4, som har overskriften ”ansvar for nødhandlinger” og lyder slik:

”Skadevolder plikter å erstatte skade han lovlig har voldt for å avverge truende fare. Dette gjelder likevel ikke når skaden er voldt på person eller gjenstand som faren truet fra, med mindre skadevolderen selv er skyld i faren.”

(26) Bestemmelsen viderefører uten realitetsendringer § 24 i straffelovens ikrafttredelseslov, jf. Ot.prp. nr. 48 (1965–1966) side 27. Forarbeidene til § 24 er knappe, og bidrar ikke til avklaring av problemstillingene i vår sak, se Ot.prp. no. 24 (1898–1899) side 56. Det samme gjelder forarbeidene til skadeserstatningsloven. Innholdet i regelen i § 1-4 annet punktum er ikke nærmere omtalt i noen av forarbeidene.

(27) I § 1–4 første punktum er det fastsatt et selvstendig objektivt erstatningsansvar for nødhandlinger. Det stilles opp to ansvarsbetingelser: Den skadegjørende handling må være lovlig, og skaden må være voldt for å avverge en truende fare. Regelens sentrale anvendelsesområde er skadeforvoldelse som følge av nødretts- og nødvergehandlinger.

(28) Bestemmelsen i § 1–4 første punktum må etter min mening forstås slik at skadevolderen er objektivt ansvarlig for alle nødhandlinger som fører til skade, uavhengig av om avvergehandlingen rettet seg mot en virkelig eller en innbilt fare. Ordlyden kan riktignok trekke i retning av at den som forårsaker skaden må ha vært i en reell faresituasjon. Men intet tyder på at lovgiveren har ment å gjøre det erstatningsrettslige vernet svakere etter tap som følge av tiltak rettet mot en innbilt fare enn hvor behovet for å handle var reelt. Tvert om er et sentralt hensyn bak regelen å sikre skadelidte vederlag som et motstykke til å godta nødhandlinger som lovlige. Jeg viser til Nygaard, Ansvar for naudhandling i norsk erstatningsrett, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1974 side 245 hvor bestemmelsens bakgrunn og legislative grunnlag gjennomgås.

(29) Første del av § 1–4 annet punktum er en særlig fritaksregel fra det ansvar som følger av hovedregelen i første punktum. Bestemmelsen kommer først og fremst til anvendelse ved nødvergehandlinger som fører til skade på den som angrep. I en slik situasjon fritas skadevolderen regelmessig for erstatningsansvar. Etter siste del av dette punktum blir skadevolderen likevel ansvarlig dersom han ”selv er skyld i faren”. Dette er ikke aktuelt i vår sak, og jeg går derfor ikke nærmere inn på denne delen av bestemmelsen.

(30) Nygaard, Skade og ansvar, 6. utgave (2007) omtaler § 1–4 annet punktum slik på side 496:

”Denne unntaksregelen tek bl.a. sikte på skade ved naudverjehandling som er straffri etter strl. 48. Den som går til åtak må ”være forberedt på” motbør, og at forsvarshandling frå motparten kan påføra han skade. Her skulle det strengt tatt ikkje vera nødvendig å lovfesta ein eigen regel. Unntaket må fylgja av vanlege skadebotrettslege grunnsetningar.”

- (31) Peter Lødrup, Lærebok i erstatningsrett, 6. utgave (2009) uttaler på side 188 at regelen er naturlig siden ”enhver skal erstatningsfritt ha rett til å verge seg mot den eller det som truer en.”
- (32) Regelens legislative grunnlag er altså at den skadelidte som selv har utløst den skadevoldende avvergehandling, ikke har noe rimelig krav på erstatning.
- (33) Ansvarsregelen og dens unntak hviler således på ulike grunnlag. Dette må etter min oppfatning bli utslagsgivende for at villfarelsestilfellene må bedømmes ulikt i de to bestemmelsene. Når en skadevolder etter annet punktum regulært fritas for erstatningsansvar, er det fordi den skadelidte selv har utløst den skadegjørende handling og derfor ikke har noe rimelig krav på erstatning. Det er etter alt å dømme bare denne normalsituasjonen lovgiveren har hatt i tankene. Slår dette ikke til – det forelå intet angrep fra skadelidte – er det liten grunn til at en skadevolder skal slippe å gjøre opp for den skade han har voldt på en sakesløs person.
- (34) Denne tolkingen følger her også av den naturlige lese måte av ordlyden i bestemmelsen; har skadelidte vært passiv, har ikke ”faren truet fra” ham.
- (35) Det foreligger ikke praksis fra Høyesterett som drøfter de problemstillinger vår sak reiser. I Rt. 1974 side 1077 er spørsmålet berørt på side 1080, men faktum lå ikke slik an at det var aktuelt å gå inn på rettsreglene. I Rt. 2007 side 1172 gis det i avsnitt 59 generelt uttrykk for at når en tiltalt er frifunnet på grunn av nødverge, er handlingen lovlig og rettmessig, og at det da ikke er grunnlag for erstatnings- eller oppreisningskrav. I langt de fleste tilfelle vil dette være dekkende, og retten hadde ikke foranledning til å gå inn på den spesielle problemstilling som er reist i vår sak. Jeg kan etter dette ikke se at rettspraksis bidrar i særlig grad til å belyse vår problemstilling.
- (36) Det er etter min mening gode grunner for å bedømme villfarelse ulikt strafferettslig og erstatningsrettslig. Mens det er rimelig å fritas for straff på basis av gjerningsmannens forestilling om fare, er det generelt liten grunn til å nekte skadelidte erstatning på et slikt grunnlag.
- (37) Jeg er etter dette kommet til at fritaksregelen i § 1–4 annet punktum bare kommer til anvendelse dersom avvergehandlingen rettes mot en person eller ting som faktisk forårsaket faren. Tilfeller hvor skadevolderen uriktig trodde han var utsatt for fare, må bedømmes etter hovedregelen i første punktum, med den konsekvens at skadevolderen må dekke de skader som oppstår ved hans avvergehandling. Etter min mening vil denne forståelsen av bestemmelsen – supplert med de alminnelige erstatningsrettslige regler om lemping og skadelidtes medvirkning – gjennomgående gi rimelige resultater.
- (38) I vår sak er det også fremsatt krav om oppreisning. Jeg nevner for sammenhengens skyld at skadeserstatningsloven § 1–4 ikke omfatter slike krav, men reglene i § 3–5 i skadeserstatningsloven – hvor skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet – kan anvendes ved siden av § 1–4.
- (39) Foranlediget av prosedyren nevner jeg at § 1–4 må oppfattes som en erstatningsrettslig særbestemmelse som – her som ellers hvor det er fastsatt objektivt ansvar – kan suppleres med det alminnelige culpaansvaret, se Nygaard, Ansvar for naudhandling i norsk erstatningsrett, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1974 side 245, på side 255 flg.

- (40) Partene har gitt uttrykk for et noe ulikt syn på hvilket *beviskrav* som gjelder for erstatningskravet. Det springende punkt er i vårt tilfelle hvorvidt "faren truet fra" skadelidte selv. Jeg er kommet til at det for dette bevistema ikke er grunnlag for å stille opp et annet beviskrav enn det vanlige kravet til sannsynlighetsovervekt. Det er først og fremst hvor det sivilrettslige kravet må baseres på et faktum som er særlig belastende for en av partene at beviskravet skjerpes, se nærmere Rt. 2005 side 1322 avsnitt 26 til 28. Det er ikke situasjonen i vår sak.
- (41) Lagmannsrettens flertall har, som det fremgår av det jeg har gjengitt fra dommen, ikke tatt stilling til om A angrep B, men nøydt seg med å konstatere at når B frifinnes på grunn av nødverge, skal han uansett ikke betale erstatning. Det følger imidlertid av det jeg har sagt om forståelsen av skadeserstatningsloven § 1–4 at retten i et tilfelle som det foreliggende ved vurderingen av erstatningskravet må ta stilling til om den skadelidte selv var blant dem faren truet fra. Det mangler også en nærmere omtale av de ulike beviskravene.
- (42) Lagmannsrettens dom må etter dette oppheves for så vidt gjelder avgjørelsen av kravet om erstatning og oppreisning.
- (43) Det følger av straffeprosessloven § 100 tredje ledd og § 107e at oppnevning som forsvarer og bistandsadvokat også omfatter behandlingen av anken over de sivile krav for Høyesterett. Ingen av partene har da hatt sakskostnader som kan kreves erstattet.
- (44) Jeg stemmer for denne

D O M :

1. Lagmannsrettens dom, domsslutningen punkt 2, oppheves.
 2. Sakskostnader for Høyesterett tilkjennes ikke.
- (45) Dommer **Falkanger:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (46) Dommer **Skoghøy:** Likeså.
- (47) Dommer **Øie:** Likeså.
- (48) Justitiarius **Schei:** Likeså.

(49) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

1. Lagmannsrettens dom, domsslutningen punkt 2, oppheves.
2. Sakskostnader for Høyesterett tilkjennes ikke.

Riktig utskrift bekreftes: